

Akıl-Zeka Etkileşimi

Prof. Dr. İsmail Hakkı Aydın
Sinir Sistemi Cerrahisi Derneği Başkanı

Akıl, zeka, hareket, aktivite ve faaliyet çizgisindeki etkileşimlerle ilgili olarak birçok filozof farklı düşünceler beyan etmişler, M.Ö. ki yıllarda, hatta insanlığın başlangıcı ile ortaya çıkan bu değişik bakış açıları günümüze kadar gelmiş, insanlık var oldukça ve insan düşündükçe de bu devam edecektir.

Sokrat, Eflatun ve Aristo üçgeninde özellikle “Akıl” kavramı üzerinde farklı görüşler temayüz etmiş ve “Akıl-Düşünce” ekseninde insanlık önemli bir yol kat etmiştir. Kendisine zaman zaman Tanrıdan ilham geldiğinin imasında bulunan ve bu nedenle de, bir anlamda Tanrının yerdeki temsilcisi olduğunu dolaylı olarak, insanların beyinlerine yerleştirmeye çalışan “Atinalı Sahte Peygamber!?” Sokrat, bir taraftan eleştirel aklın arkasına gizlenip, diğer yandan fikirlerinin eleştirilmesine tahammül edememiştir. Oysaki eleştirel aklın olmadığı yerde medeniyetin barınamayacağı, insanlığın bağınazlık ve cehalet karanlığında çırpınmaya ve fikri diktatörlük batağında debelenmeye mahkum olduğu çok açıktır.

Gerçek, hakikat, doğru, hak ve hukuk kavramlarını “Akıl”ın ürünü olarak gören Aristo, bu mefhumları her şeyin üstünde tutmuş ve insanlığın en önemli mirası olarak görmüştür. “Amicus Plato, Sel Magis Veritas” (Hocam Eflatun benim için çok kıymetlidir, ancak hakikat daha kıymetlidir) diyerek bu gerçeği gözler önüne sermiştir.

Eleştirel aklın hararetle savunucuları arasında

felsefi kimlikleri ile temayüz etmiş filozofların yanında, Hipokrat, İbn-i Sina ve Farabi gibi hekimlikleri ile öne çıkan düşünürlerin de bulunduğu ve insanlık-medeniyet çizgisinde önemli kilometre taşları olduklarını unutmamak gerekir. Zira hekim, doğru düşünmek ve bir çok istifhamdan hareketle gerçeğe ulaşmak mecburiyetindedir. Bu, akli melekelerinin bilim, zeka ve tecrübe ışığı altında doğru ve ihtirastan arındırılmış olarak kullanılması ile mümkündür. Bu nedenle her hekim, aynı zamanda bir filozof olmak ve insanlığın medeniyet ufkuna katkı yapmak durumundadır. Tarih bu abidevi şahsiyetlerin, kutsal hatıraları ile dolu olup, ışıkları yolumuzu aydınlatmaya devam etmektedir. Bazı düşünürlerin toplum tarafından hep ruhani bir lider ve bir hekim olarak kabul edilmesinin ardında yatan gerçek de budur.

İnsanı olgunlaştıran, doğruyu bulmakta ve isabetli karar vermekte etkin olan en önemli olan faktör, tartışılabilir-eleştirebilir akıldır. Eleştirel aklın olmadığı yerde tekamül mümkün değildir. Son asırlarda bu gerçeği, batıda Kant (1724-1804) ve Nietzsche (1844-1900), doğuda İkbâl (1877-1938) hararetle savunmuş ve “İnsan-ı Kamîl”, (ÜSTÜN İNSAN) her şeyi ile İNSAN, olabilmenin başka yolunun bulunmadığını vurgulamışlardır.

Kanaatime göre, akıl karar vermede, ruh (kişilik) ve vicdanı danışma, tartışma ve beyin fırtınası kurulu olarak kullanır. Akıl, ruh ve vicdan üçlüsünün karşısında, zeka, ego ve şeytan (aykırı dürtüler) pakta bulunur. Bu iki taraf devamlı

çatışma halindedir. Karar ve bunun sonucu oluş hareket, bu çatışmanın sonucuna göre iyi, ya da kötü olarak tecelli eder. Akıl, ruh ve vicdan süzgecinden geçen fikir, zeka, ego ve aykırı dürtüler (şeytani dürtüler) bloğunun fikrine galip gelirse, hareket insan ve insanlığın, bilimin, gerçeğin ve medeniyetin yararına olan “Sen” merkezli bir faaliyet olarak ortaya çıkar. Aksi takdirde “Ben” merkezli egosentrik, bencil, kendisinden başkasını görmeyen ve bağınaz bir fiil olarak insanlığın başına bela olur. “Vicdan içimizdeki Tanrının sesidir” diyen Biruni (973-1048) her halde bunu vurgulamak istemiştir. Zira akıl ve vicdan senkronize çalışır. Bunun yanında zeka, daha ziyade egosentrik ve menfaatperest bir yaklaşım gösterir. İnsandan, yani “Sen”den çok “Ben”i dikkate alır. “Detay”ı akıldan çok, zeka enstrüman olarak kullanır. Detayda başarı, sanat ve hasis ince bir düşünce, aykırı dürtü (Şeytan) gizlidir. Sanat ve başarı, “Detay”ın egosentrik çizgideki fonksiyonunun bir sonucudur. Detay, akıl ile etkilense de, genelde bu hususta zeka dominanttır. Güçlü ruh (kişilik) ve vicdan ile desteklenen akıl, genelde zekanın egosentrik planlarını alt-üst eder ve insanlık-medeniyet doğrultusuna katkıda bulunan “Sen” merkezli paralel fonksiyon yaratır. “Ben” ya da “Sen” merkezli ortaya çıkan fikrin hareket dönüşmesinde, hem akıl, ruh ve vicdan, hem de zeka, ego ve aykırı dürtüler birlikte hareket

eder. Kısaca “Ben” ve “Sen” merkezli çatışmalar hayatı şekillendirir. En büyük hüner ve erdem, “Seni ben sanmak yerine, beni sen sanmak” olduğunu unutmamak gerekir.

“Nefs-i emmareye, şeytana uyduk”, “Akil insanlar doğru karar verdiler”, “Akl-ı Selim galip geldi” ya da “Vicdanım el vermedi” gibi deyimleri sık sık kullanan atalarımız, bu gerçeği ironik bir şekilde ifade etmişlerdir.

Hala, neyin doğru, neyin yanlış olduğu hususunda metamorfotik bir iç çatışma yaşayan insanlık, bilim ve medeniyetin ilerlemesine engel olan, ayağındaki bu eleştiri kabul etmeyen egosentrik prangadan mutlaka kurtulmak mecburiyetindedir. Aksi takdirde insanlığın, bilim, gerçek ve medeniyet ekseninde, bir damlada ummanı, bir noktada evreni görebilmesi mümkün olamayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Aydın İH. Akıl, Bilim ve Nöroşirurji. Konferans. Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2001.
2. Aydın İH. Earthquake and Neurosurgery. International Lecture of CNS, San Antonio, 2000.
3. Bury J. The Idea of Progress. An Inquiry into its Origin and Growth. Dover Publications, New York, 1960.
4. Cornford FM. Before and After Socrates. Cambridge University Press, Cambridge, 1932.
5. Şengör AMC. Akıl, Bilim, Deprem, İnsan. Cogito (Özel Sayı) 20:5-39, İstanbul, 1999.